

SUOMEN PANKKI
Tilasto-osasto

TYÖPAPERI NO 7/1992

**VALUUTANSÄÄNNÖSTELYN PURKAUTUMISEN MERKITYS
TALOUSRIKOSTUTKINNALLE**

Esa Ojanen
26.8.1992

Tilasto-osasto
Esa Ojanen

26.8.1992

Keskusrikospoliisin talousrikostutkinnan peruskurssi 2.9.1992

VALUUTANSÄÄNNÖSTELYN PURKAUTUMISEN MERKITYS TALOUSRIKOSTUTKINNALLE

Sisällysluettelo sivu

1. Tausta	1
2. Valuuttamääräykset	2
2.1. Valuutansäännöstelystä maksutase-tilastointiin	2
2.2. Keskeiset käsitteet ja periaatteet	3
3. Tiedot valuuttatoimista	5
3.1. Valuuttamaksuaineisto	5
3.2. Kyselytiedot	7
4. Mikä kaikki on vapaata valuutansäännöstelyn poistuttua?	7
5. Suomen Pankin ja poliisin yhteistyö vapaissa valuuttaoloissa	8
5.1. Tietojen luovutus	8
5.2. Suomen Pankin tietojen arvo	9
5.3. Rahanpesu	10
6. Lopuksi	11

LIITE VALUUTTARIKOKSET

1. Lainsäädäntö	1
1.1. Valuuttalaki, valtuusrikoslaki, rikoslaki	1
1.2. Rangaistusvaatimukset	2
1.3. Menettämisseuraamus	3
1.4. Vanhentuminen	3
1.5. Rikoslain muutos	3
2. Suomen Pankin asema valuuttarikosasioissa	4
2.1. Asianomistaja	4
2.2. Tietojenanto rikosten tutkintaa varten	5
3. Suomen Pankin asianomistajalausunnoissa sovellettavat periaatteet	5
3.1. Yleiset vaatimukset	5
3.2. Vähäisyys- ja lievyysnäkökohdat	6
4. Rangaistusvaatimukset	6
4.1. Valuuttarikosten luokittelu	6
4.2. Vaatimukset	6

Keskusrikospoliisin talousrikostutkinnan peruskurssi 2.9.1992

VALUUTANSÄÄNNÖSTELYN PURKAUTUMISEN MERKITYS TALOUSRIKOSTUTKINALLE

1. TAUSTA

Rahoitusjärjestelmämme toimintatavat ovat muutaman viime vuoden aikana muuttuneet merkittävästi. Olennaista tapahtuneessa on ollut säännöstelyn asteittainen purkaminen ja rahoitusmarkkinoiden kansainvälinen yhdentyminen.

Keskuspankkipolitiikassa on siirrytty korkojen hallinnollisesta ohjaamisesta ja pankkien keskuspankkiaseman määrällisestä säätelystä avomarkkinaoperaatioihin ja markkinakorkoihin. Valuutansäännöstely on samalla kokonaan poistettu.

Säännöstelyn purkaminen vaikuttaa syvällisesti myös rahoitusmarkkinoiden ulkopuolelle. Talouspolitiikassa yleensä on entistä välittömämmin otettava huomioon toimenpiteiden vaikutus kansainväliseen kilpailukykyymme. Verottaja huomaa veronkannon ja verovalvonnan vaikeutuvan. Myös talousrikosten kenttä kansainvälistyy, kun laitton raha voi käyttää valuuttarajojen avautumista hyväkseen.

Viime aikoihin saakka valuuttamääräykset ovat vielä jonkin verran tukeneet poliisin vaikeata työtä talousrikosten selvittämiseksi. Siirtymävaihe on nyt kuitenkin ohi ja valuuttavirtojen vapaus on syytä ottaa lähtökohdaksi myös talousrikostutkinnassa.

Tämän esityksen tarkoituksena on ennen muuta kuvata, miten valuuttavirtojen vapautuminen on muuttanut olosuhteita ja puitteita, jotka ovat hyvin merkityksellisiä myös talousrikostutkinnalle.

Tarkoitus on myös antaa ajan tasalla oleva käsitys siitä, missä määrin Suomen Pankin keräämiä tietoja on mahdollista luovuttaa rikostutkintaa varten ja mitä hyötyä tilastollisiin tarkoituksiin kerättävästä aineistosta voisi poliisin työssä olla.

Koska valuuttarikoksia voi vielä ainakin periaatteessa tulla tutkittavaksi aina vuosina 1990 ja 1991 saakka tapahtuneiden tekojen osalta, esityksen liitteessä on verrattain laajasti kuvattu valuuttarikosten tutkintaan liittyviä näkökohtia.

2. VALUUTTAMÄÄRÄYKSET

2.1. Valuutansäännöstelystä maksutasetilastointiin

Valuutansäännöstely on ollut valuuttapolitiikan keino, jolla on pyritty turvaamaan maan ulkomaista maksukykyä ja rahatalouden vakaata kehitystä. Valuutansäännöstelyä alettiin yleisesti soveltaa toisen maailmansodan alkaessa. Vaikka sitä alun perin pidettiin väliaikaisena järjestelyinä, olennaisesti ja laajasti säännöstelyä on liberalisoitu vasta 1980-luvulla.

Valuutansäännöstelyvaltuudet perustuvat valuuttalakiin. Suomen Pankki toimii lain perusteella valuuttaviranomaisena ja antaa kaikki tarkemmat määräykset ja ohjeet valuuttalain soveltamisesta.

Myös tietojenanto valuuttatoimista maksutasetilastoa varten perustuu valuuttalain antamiin valtuuksiin.

Sekä valuutansäännöstelyyn liittyvät kiellot ja luvanvaraisuudet että tilastointia palvelevat tietojenanto-ohjeet on kirjattu Suomen Pankin ylläpitämään Valuuttamääräyksetkansioon.

Tällä hetkellä kansio käsittää enää tietojenanto-ohjeita sekä rahoituslaitosten valvontaan liittyviä määräyksiä.

Valuuttalaki antaa edelleen oikeuden - jota ei vain käytetä - puuttua Suomessa asuvan ja ulkomailla asuvan välisiin valuuttatoimiin maan ulkomaisen maksukyvyn ja rahatalouden vakaan kehityksen turvaamiseksi (valuutta- ja rahapoliittiset tavoitteet).

Poikkeusolojen varalta on säädetty lisäksi pysyvä valmiuslaki, jonka mukaan valtioneuvosto voi mm. ottaa valuutansäännöstelyn käyttöön delegeimalla valtuuden Suomen Pankille.

Valuuttalaki ei anna oikeutta harjoittaa valuutansäännöstelyä muihin tarkoituksiin, esim. pelkästään vero- tai elinkeinopoliittisten tarkoitusten saavuttamiseksi.

Vaikka valuuttarikoksia ei voi valuutansäännöstelyn kumoamisen vuoksi enää tehdä, edelleen saattaa tulla esiin tapauksia, joissa valuuttamääräyksiä on rikottu niiden voimassa ollessa.

Valuutansäännöstely poistettiin useina pieninä askelina pääasiassa vuosina 1985 - 1991. Siten teon ajankohta on hyvin merkityksellinen sen lainvastaisuutta selvitettäessä.

2.2. Keskeiset käsitteet ja periaatteet

Valuuttamääräysten - myös tietojenantovelvollisuuden - kannalta on olennaista, onko valuuttatoimen osapuolena Suomessa asuva vai ulkomailla asuva. Kansalaisuudella on merkitystä vain joissakin poikkeustapauksissa. Suomessa asuvalla tarkoitetaan sellaista luonnollista henkilöä tai oikeushenkilöä, jonka kotipaikka on Suomessa tai joka oleskelee täällä vähintään vuoden. Muut ovat ulkomailla asuvia.

Valuuttamääräykset koskevat valuuttatoimia eli Suomessa asuvan ja ulkomailla asuvan välisiä varojen ja velkojen

muutoksia sekä kahden Suomessa asuvan välisiä ulkomaisten varojen ja velkojen muutoksia.

Valuuttatoimet jaotellaan juokseviin valuuttatoimiin ja pääomanliikkeisiin. Juoksevia valuuttatoimia ovat normaalit tavaroiden ja palvelusten ulkomaankauppaan liittyvät käteismaksut samoin kuin korot ja osingot sekä esim. matkustamiseen liittyvät maksut. Pääomanliikkeitä ovat kaikki muut valuuttatoimet, kuten luotot ja erilaiset sijoitukset sekä myös vakuudet ja valuuttamarkkinatoiminnot.

Sekä valuutansäännöstelyn toteutus että tietojenhankinta valuuttatoimista on järjestetty maassamme valuuttapankkien välityksellä. Valuuttatoimiin tarvittava valuutta on pitänyt hankkia valuuttapankista tai sen lukuun toimivasta muusta pankista ja ulkomaiset saamiset on täytynyt kotiuttaa valuuttapankin kautta. Nykyisin Suomessa asuva voi itse valita, hoitaako valuutta-asiansa valuuttapankin kautta vai suoraan ulkomaille tai ulkomailta. Valuuttapankin kautta toimittaessa valuuttapankki vastaa tietojenannosta Suomen Pankille. Suoraan toimiessaan asianosainen joutuu huolehtimaan tietojenannosta itse.

Suomen Pankki on asettanut valuuttapankeille ja eräille muille rahoitusalan yrityksille verrattain laajan raportointivelvollisuuden ja ulkomaantoiminnan kokonaisriskeihin liittyviä ehtoja. Ne palvelevat kuitenkin rahoituslaitosten vakauden valvontaa, eivätkä edusta valuutansäännöstelyä, vaikka valuuttalakiin perustuvatkin.

Valuuttaa hankittaessa ja kotiutettaessa on tarvittavat tiedot valuuttatoimesta annettava valuuttapankille sen omalla lomakkeella tai Suomen Pankin valuuttalomakkeella. Enää ei edellytetä maksun aiheen todentamista valuuttapankissa asiakirjoin.

Valuuttapankkeja ovat valuuttamääräyksissä erikseen nimetyt pankit. Muutkin pankit voivat hoitaa valuuttapankin maksu-

jenvälitystehtäviä jonkin valuuttapankin lukuun. Käytännössä asiakkaat voivatkin hoitaa ulkomaisia maksujaan kaikissa kotimaisissa pankeissa.

Maksuvälineiden maasta-vientiin ei tarvita enää erityistä valuutan vientitodistusta, vaikka summa olisi miten suuri tahansa.

3. TIEDOT VALUUTTATOIMISTA

3.1. Valuuttamaksuaineisto

Suomen Pankin ulkomaisten maksujen järjestelmä on atk-pohjainen seurantasovellus, joka sisältää tiedot Suomessa asuvien ja ulkomailla asuvien välisistä maksuista sekä tiedot tullauksista.

Kun ulkomaisia maksuja maksetaan kotimaisen valuuttapankin välityksellä, pankille on luovutettava Suomen Pankkia varten täytettynä lomake, josta selviävät muun muassa LY-tai henkilötunnus ja maksun aihe. Jos maksu on enintään 10.000 markkaa, lomaketta ei tarvitse täyttää. Maksuja vastaanotettaessa vastaavat tiedot on ilmoitettava pankille.

Suurin osa maksutiedoista saadaan Suomen Pankkiin koneluettavassa muodossa magneettinauhoilla. Eräät pienet valuuttapankit sekä erityistilityksen tekevät yritykset ja valtion laitokset raportoivat lomakkeilla.

Valuuttamaksujärjestelmä tuottaa tietoa nopeasti. Suuntaantavaa maksutasetietoa saadaan jo noin viikon kuluttua maksutapahtumasta. Tietojen täsmäytys ja korjaus valmistuu noin kuuden kuukauden kuluessa ja tietojen tilastollinen laatu on silloin yleensä riittävä. Korjattavia maksutietoja löytyy kuitenkin niin kauan kuin niitä etsitään.

Valuuttamaksujärjestelmän sisältämää tietoa käytetään vain maksutasetilaston laadintaan sekä muuhun keskuspankkipoliittikan edellyttämään tiedontuotantoon. Yksittäiset maksutapahtumat ovat siten maksutasetilastoinnin raaka-ainetta, jota ei ole tilastointia varten tarpeellista kovin pitkään säilyttää.

Valuuttamaksujen tilitys sisältää jokaisesta tulevasta ja menevästä maksusta seuraavat tiedot:

- * valuuttalaji
- * valuuttamäärä
- * kotimaisen osapuolen nimi ja ly- tai henkilötunnus
- * maksunaihe koodinumerolla
- * maksu- tai arvopäivä
- * valuuttapankin arkistointitunnus
- * tilityksen alku- ja loppusaldot valuutoittain ja tileittäin.

Maksutietue sisältää lisäksi ulkomaankaupan viitenumeron (UVN) tavaratuontia ja tavaravientiä koskevista maksuista.

Osa tiedoista kootaan maksunaiheittaisiksi aikasarjoiksi yrityskohtaiseen tiedostoon, joka palvelee sekä maksutasetietojen laadunvalvontaa että keskuspankkipoliittista seuranta.

Järjestelmään kirjataan vuodessa noin 1,5 miljoonaa maksutapahtumaa ilman valuuttapankkien omia valuuttakauppoja.

Valuuttatoimiin liittyvät lomakkeet jäävät nykyisin valuuttapankkiin aina, kun pankki raportoi konekielisesti.

Silloin kun ulkomaisia maksuja ei hoideta valuuttapankin kautta, Suomessa asuvan on annettava tiedot Suomen Pankille seuraavissa tapauksissa.

Ulkomaisilla tileillä olevista varoista on annettava tiedot Suomen Pankille seuraavissa tapauksissa:

- Yritysten sekä ammatin- ja liikkeenharjoittajien on ilmoitettava tilin avaamisesta ja sitouduttava samassa yhteydessä antamaan kuukausittain tietoja tilin käytöstä tietojenantovelvollisuudesta annettujen ohjeiden mukaisesti.
- Yksityishenkilöiden on tehtävä ilmoitus vain, jos he käyttävät tilivaroja kiinteistö-, arvopaperi- tai muihin sijoituksiin ulkomailla. Ilmoitus tehdään pankeista saatavalla lomakkeella.

Yksityishenkilöiden on annettava tiedot ulkomaisista luottoista Suomen Pankille pankeista saatavalla lomakkeella, jos varoja ei siirretä kotimaisen pankin välityksellä.

3.2. Kyselytiedot

Aikaisemmin lupahakemusten perusteella saadut maksutasetiedot hankitaan nykyisin pääosin suurimmille ulkomaantoimintaa harjoittaville yrityksille suunnattavilla kyselyillä. Kyselyt koskevat mm. yritysten ottamia ulkomaisia luottoja ja tekemiä sijoituksia ulkomaille. Kyselyillä saadaan tietoja ulkomaisten velkojen ja saamisten kokonaismääristä ja niiden muutoksista, ei yksittäisistä maksuista.

4. MIKÄ KAIKKI ON VAPAATA VALUUTANSÄÄNNÖSTELYN POISTUTTUA?

Valuutansäännöstelyn purkaminen on vaikuttanut hyvin moniin ulkomaisen taloudellisen toiminnan alueisiin ja niissä sovellettaviin käytännön menettelyihin.

Kaikki pääomanliikkeet ovat nyt vapaat. Suomessa asuva voi ottaa luottoa ulkomailta ilman lupaa. Luultavaa kuitenkin on, että ulkomaiset pankit tai muut luotonantajat ovat hyvin pidättyväisiä tuntemattomien asiakkaiden luotottamisessa. Näin käytännössä suora luotonotto ulkomailta ei merkittävästi lisääntyne, vaan ulkomaiset luotot otetaan pääasiassa valuuttapankkien välityksellä kuten tähänkin saakka.

Sijoituksia saa niin ikään tehdä vapaasti riippumatta sijoituskohteesta (arvopaperit, kiinteistöt, jalometallit, johdannaisinstrumentit).

Ulkoman valuutan ostoa tai myyntiä sekä varojen pitämistä ulkomaisilla tileillä ei enää säännöstellä. Ulkomaan valuutta saa ostaa rajoituksitta matkaa varten ja myös Suomessa säilytettäväksi. Suomessa asuvat voivat myös keskenään vapaasti ostaa tai myydä valuutta. Myöskään valuutan vientiin maasta poistuttaessa tai valuutan tuontiin maahan tullessa ei enää liity rajoituksia. Samoin valuutanvaihdon ammattimainen harjoittaminen ei ole enää luvanvarainen elinkeino, koska ns. valuutanvaih-
tolaki on myös kumottu.

Suomessa asuva - yritys tai yksityishenkilö - voi vapaasti valita, maksaako tai vastaanottaako hän ulkomaiset maksut kotimaisen pankin välityksellä vai esimerkiksi luottokorttia tai ulkomaista pankkitiliä käyttäen.

5. SUOMEN PANKIN JA POLIISIN YHTEISTYÖ VAPAISSA VALUUTTAOLOISSA

5.1. Tietojen luovutus

Suomen Pankin hallussa olevat valuutansiirtoja koskevat tiedot ovat pankin ohjesäännön mukaan salassa pidettäviä liikesalaisuustietoja, joita ei saa luovuttaa ulkopuoliselle ilman tietojen saantiin oikeuttavaa laintasoista säännöstä tai asianomaisen yrityksen tai yksityishenkilön lupaa.

Valuuttalain perusteella Suomen Pankilla on oikeus luovuttaa valuuttatoimia koskevia tietoja muille valtion viranomaisille, jos se on tarpeen valuuttalain tarkoituksen toteuttamiseksi, so. valuuttarikosten tutkintaa varten.

Valuutansäännöstelyn aikana Suomen Pankilla oli useimmiten perusteita epäillä valuuttarikoksen mahdollisuutta myös

silloin, kun rikostutkinnassa oli alun perin kysymys esim. tulli-, vero-, konkurssi- tms. talousrikoksesta. Näin poliisin tietopyyntöihin voitiin lähes kaikissa tapauksissa vastata myönteisesti. Valuutansäännöstelyn poistuttua Suomen Pankin valtuudet tietojenantoon ovat kuitenkin kaventu- neet. Siltä osin kuin kyse voi edelleen olla myös valuutta- rikoksesta - käytännössä ei enää vuodesta 1991 eteenpäin ellei kyse jatketusta rikoksesta - voidaan noudattaa vanhaa menettelyä.

Suomen Pankilla ei sinänsä voi olla mitään syytä vaikeuttaa talousrikosten tutkintaa. Valuuttarajoitukset voidaan va- luuttalain perusteella - ainakin periaatteessa - ottaa vielä käyttöönkin nopeasti pelkästään Suomen Pankin päätök- sellä. Maksutasetietojen oikeellisuus myös edellyttää oikeiden maksutietojen saantia. Näin voitaneen valuuttalain tietojenanto-oikeutta tulkita edelleen laajasti niin, että eräissä tapauksissa tietoja voitaisiin edelleen antaa.

Suomen Pankissa on edellä olevan mukaisesti omaksuttu käytäntö, että pankki luovuttaa maksutietoja yksilöidyissä tapauksissa poliisi- ja tulliviranomaiselle talousrikosten tutkintaa varten silloin, kun tutkittavasta rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta (kotietsinnän suorittamisen edellytys). Samaa kriteeriä tiettävästi sovelletaan talletuspankkien hallussa olevien tietojen luovuttamiseen.

Jatkossa olisi tarpeen saada lainsäädäntöön nykyistä sel- vemmät säädökset tietojenanto-oikeudesta.

5.2. Suomen Pankin tietojen arvo

Suomen Pankki on nykyisin ulkomaisten maksujen osalta lähinnä vain tilastoviranomainen. Tässä tarkoituksessa koottavien ja säilytettävien tietojen tarkkuus ja yksi- löivyyys ei voi ainakaan pienten maksujen osalta täyttää poliisitutkinnan vaatimuksia. Tilastoja varten tietoja

kerätään entistä enemmän otantakyselyiden avulla. Perustietoja ei ole myöskään tarpeen tilastoja varten säilyttää kovin pitkään. Ns. aktiivitetiedostossa perustietoja säilytetään vähintään 6 kuukautta, minkä jälkeen tiedot siirretään atk-nauhoille vielä viideksi vuodeksi. Tältä ajalta tietoja on kohtuullisen nopeasti annettavissa.

Lienee aikoinaan harjoitetun tiukan valuutansäännöstelyn perua, että Suomen Pankilla usein odotetaan olevan paljon enemmän ja parempaa tietoa valuuttatoimista kuin sillä todellisuudessa on. Rahansiirtoon liittyviä lomakkeita tai muita asiakirjoja ei Suomen Pankista enää löydy. Valuuttapankki voisikin kyetä täsä suhteessa auttamaan enemmän kuin keskuspankki.

Ei liene myöskään väärin arvioida, että kaikkein mustin raha ohittaa kaikki viralliset järjestelmät. Käteisenä salkuissa ilman ilmoituksia viety raha ei nytkään valuuttamaksutilastoissa näy, mutta se ei merkitse, etteikö rahaa tällä tavalla kulkisi.

5.3. Rahanpesu

Ensi vuoden alusta tulee rikoslain 32 lukuun kätkemisrikoksia koskeva muutos, minkä mukaan ns. rahanpesu on myös Suomessa rangaistava teko. Samalla pankkilakeja muutetaan niin, että talletuspankeille tulee velvollisuus tiedustella epäselvissä tapauksissa asiakkaan varojen alkuperää ja tehdä rahanpesuun viittaavissa tapauksissa ilmoitus pankkitarkastusvirastoon perustettavaan valvontarekisteriin.

Rahanpesun estämistä koskevissa asioissa ensisijainen vastuuviranomainen on siten pankkitarkastusvirasto. Myös Suomen Pankki ilmoittaa pankkitarkastusviraston valvontarekisteriin maksujen välityksen, tilastoinnin ja muut keskuspankkitoiminnan yhteydessä esiintulleet ao. epäilyt. Samoin

Suomen Pankki antaa suoraan poliisille yksilöityjen tietopyyntöjen perusteella hallussaan mahdollisesti olevia rahanpesurikosten tutkintaan liittyviä tietoja.

6. LOPUKSI

Valuutansäännöstely tarjosi muodollisesti hyvän apuvälineen myös talousrikosten tutkintaan. Tosin tiukankaan säännöstelyn aikana järjestelmää ei voitu rakentaa niin kattavaksi kuin rikostutkinnan tarkkuus olisi vaatinut. Suomen Pankin valuutantarkkailujärjestelmä ei pystynyt paljastamaan kuin jonkin osan itse valuuttarikoksista. Monessa tapauksessa valuutarikos tuli ilmi laajempaa talousrikosvyyhtiä tutkittaessa, jossa lopulta oli riittävästi valuuttamääräyksiäkin.

Valuutansäännöstelyn poistuminen ei ehkä lopultakaan merkittävästi vaikeuta talousrikosten tutkintamahdollisuuksia, jotka sinänsä lienevät puutteelliset. Taloudellisesti yhdentyvässä maailmassa talousrikoksia tutkivalla poliisilla näyttäisi olevan huomattava tarve lisätä omaa kansainvälistä toimintansa ja yhteistyötä ulkomaisten kollegojen kanssa.

Esa Ojanen

26.8.1992

LUOTTAMUKSELLINEN

VALUUTTARIKOKSET**1. LAINSÄÄDÄNTÖ****1.1. Valuuttalaksi, valtuusrikoslaki, rikoslaki**

Valuuttalain 12 §:n mukaan sitä, joka jättää noudattamatta tai muulla tavoin rikkoo tai yrittää rikkoa lain säännöksiä tai sen nojalla annettuja määräyksiä tai lupien ehtoja, rangaistaan eräitä valtuuslakeja vastaan tehtyjen rikosten rankaisemisesta annetun lain (valtuusrikoslaki) mukaan.

Valtuusrikoslaki kumottiin 1.1.1991 ja sen säännökset korvattiin säännöstelyrikoksia ja salakuljetusta koskevalla rikoslain luvulla 46. Valuuttalain 12 §:ää muutettiin vastaavasti. Tästä ja valuuttalain määräaikaaisuudesta seuraa, että vanhaa sanktionormistoa sovelletaan 31.12.1990 mennessä tehtyihin valuuttarikoksiin ja uutta 1.1.1991 ja sen jälkeen tehtyihin rikoksiin.

Tässä käsitellään ensin vuoden 1990 loppuun voimassa olleita säännöksiä ja sen jälkeen lainmuutoksen vaikutusta tilanteeseen.

Valtuusrikoslain mukaan valuuttarikoksiin sovellettavat rangaistus- ja menettämisseuraamukset määräytyivät oikeuden harkinnan mukaan joko ko. valtuusrikoslain mukaan tai rikoslain salakuljetussäännösten mukaan.

Jos rikos pääasiassa käsitti muita valuuttarikoksia kuin maksuvälineiden luvatonta maastavientiä, seuraamukset määräytyivät valtuusrikoslain mukaan, muussa tapauksessa rikoslain salakuljetuspykälän mukaan.

Oikeus on määrännyt rangaistusseuraamukset valtuusrikoslain mukaan yleensä silloin, kun valuutta on viety luvatta maasta ja käytetty luvattomaan tarkoitukseen, ja salakuljetuspykälän mukaan silloin, kun valuutta on vain viety maasta.

Valtuusrikoslain pykälä, jonka mukaan rangaistusasteikko valitaan, on kuitenkin moniselitteinen ja siitä on aiheutunut tulkintaongelmia. Luultavasti juuri tämän epäkohdan vuoksi rangaistussäännökset on rikoslain muutoksessa yhdistetty ja samalla on tehty selvä ero säännöstelyrikosten ja salakuljetusrikosten välillä niin, että salakuljetusnormistoa ei sovelleta esimerkiksi valuuttalain nojalla määräytyviin säännöstelyrikoksiin.

Muiden kuin valuuttarikosten tutkinnan kannalta on ongelmallista, että valuuttamääräysten sallima valuutan maastavienti ei ole valuuttarikos, vaikka siirrettävät varat olisi hankittu rikollisesti.

1.2. Rangaistusvaatimukset

Valtuusrikoslain 2 §: mukaan voitiin rangaista sakolla, jos rikos oli vähäinen tai asianhaarat muutoin lieventävät.

Jos rikos oli "tavallinen", voitiin rangaista sakolla tai enintään kahden vuoden vankeudella.

Jos rikos on tavanomainen tai ammattimainen taikka asianhaarat muutoin ovat erittäin raskauttavat, tuomitaan vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kolmeksi vuodeksi vankeuteen.

Rikoslain salakuljetussäännökseen perustuva seuraamus voi olla sakkoa tai vähintään kaksi kuukautta vankeutta. Lieventävien asianhaarojen vallitessa tehdystä teosta voidaan tuomita enintään sakkoihin.

1.3. Menettämisseuraamus

Valtuusrikoslain 4 §:n mukaan rikoksen tuottama taloudellinen hyöty oli tuomittava valtiolle menetetyksi oikeuden arvion mukaan enintään kolminkertaisena.

Saman lain 5 §:n mukaan valtiolle menetetyksi oli tuomittava osaksi tai kokonaan se omaisuus tai sen omaisuuden arvo, jonka osalta määräyksiä oli rikottu, ellei rikos ollut vähäinen tai asianhaarat muutoin lieventävät.

Jos rangaistus tuomitaan rikoslain salakuljetuspykälän nojalla, omaisuus on kokonaisuudessaan tuomittava valtiolle menetetyksi.

1.4. Vanhentuminen

Valuuttarikoksiin sovelletaan normaalisti rikosten yleisiä vanhentumissäännöksiä.

Koska vanhentumisaika on sidoksissa rikoksesta tuomittavan enimmäisrangaistuksen pituuteen, oikeuden rangaistussäännösharkinnalla valtuusrikoslaki/rikoslaki on useissa tapauksissa ratkaiseva merkitys.

Valtuusrikoslain mukaan tuomittaessa vanhentumisaika on normaalitapauksissa viisi vuotta.

Rikoslain salakuljetuspykälän mukaan rangaistaessa vastaava vanhentumisaika on kymmenen vuotta.

1.5. Rikoslain muutos

Vuoden 1991 alusta säännöstelyrikoksia ja salakuljetusta koskevat rangaistussäännökset koottiin rikoslain lukuun 46.

Luvun piiriin kuuluvat rikokset luokitellaan säännöstelyrikoksiin, törkeisiin säännöstelyrikoksiin ja säännöstely-

rikkomuksiin. Jaottelun avulla voidaan nykyistä selvemmin ottaa teon tosiasiallinen luonne huomioon.

Muutoksella myös menettämisseuraamukset yhtenäistyivät ja perusteettomilta vaikuttaneet erot katosivat. Sama koskee omaisuuden tai sen arvon menettämistä.

Huomattava on myös erityinen kohtuullisuuspykälä; jos menettämisseuraamus olisi rikoksen laadun ja muut olosuhteet huomioon ottaen kohtuuton, seuraamusta ei tuomita tai se määrätään koskemaan omaisuuden arvoa taikka vain osaa omaisuudesta tai sen arvosta.

Suomen Pankki on nykyistenkin rangaistussäännösten puitteissa pyrkinyt käyttämään asianomistajalausunnoissaan periaatteita, jotka nyt hyvin pitkälle on kirjattu lainmuutokseen.

2. SUOMEN PANKIN ASEMA VALUUTTARIKOSASIOISSA

2.1. Asianomistaja

Suomen Pankilla on valuuttaviranomaisena asianomistaja-asema valuuttamääräysten rikkomista koskevista syytejutuista. Asianomistaja-asema perustuu vakiintuneeseen oikeuskäytäntöön ja sen tukena on myös korkeimman oikeuden ratkaisu.

Asianomistajaa tai tämän laillista edustajaa ei voida kuulla todistajana oikeudenkäynnissä. Koska Suomen Pankin organisatorisen työnjaon mukaan juuri ne henkilöt, jotka ovat riittävästi perehtyneet valuuttamääräyskysymyksiin, ovat vastuussa myös asianomistajalausunnoista, Suomen Pankin edustajia ei voida valuuttarikosasioissa kuulla todistajina. Käytännössä rajanvedolla ei pitäisi olla merkitystä, koska Suomen Pankin intressissä on joka tapauksessa antaa kaikki tarpeellinen apu valuuttarikosten selvittämiseksi.

Asianomistajana Suomen Pankilla on oikeus esittää valuuttarikos oikeudenkäynnissä vaatimuksia. Virallinen syyttäjä ei ole kuitenkaan velvollinen ottamaan Suomen Pankin vaatimuksia huomioon. Käytännössä Suomen Pankin vaatimuskäytäntö ainakin pääosin näkyy myös oikeuden ratkaisuisissa.

2.2. Tietojenanto rikosten tutkintaa varten

Suomen Pankilla on valvontaviranomaisena oikeus ja velvollisuus antaa tietoonsa tulleet valuuttarikokset ilmi viralliselle syyttäjälle tai poliisille. Poikkeuksena ovat vähäiset rikokset, jos asianhaarat ovat samalla erittäin lieventävät.

Salassapitosäännökset vaikeuttavat Suomen Pankin hallussa olevien, yksityisen suhdetta pankkiin koskevien tietojen luovuttamista muihin tarkoituksiin kuin valuuttarikosten tutkintaa varten.

Käytännössä Suomen Pankilla on ollut riittävästi syytä epäillä valuuttarikoksen mahdollisuutta esim. tulli-, vero- ja konkurssirikosten yhteydessä ja tiedot voidaan antaa.

3. SUOMEN PANKIN ASIANOMISTAJALAUSSUNNOISSA SOVELLETTAVAT PERIAATTEET

Suomen Pankissa on kirjattu ne vaatimukset ja periaatteet, joita noudatetaan asianomistajalausuntoja eri tapauksiin annettaessa.

3.1. Yleiset vaatimukset

Valuuttamääräysten vastaisen menettelyn vakavuutta arvioidaan suhteessa valuuttalain tarkoitukseen (maan ulkomainen maksukyky, rahatalouden vakaa kehitys), koska valtuudetkin kirjoittaa määräyksiä on saatu vain tätä tarkoitusta varten.

Määräysten rikkomisesta koituvien sanktioiden on oltava oikeassa suhteessa teolla aiheutettujen seuraamusten vakauteen (suhteellisuusperiaate). Valuuttamääräysten liberalisointi vähentää tästä syystä vaatimusten ankaruutta.

Seuraamusjärjestelmän olemassaolon tulisi olla yleisesti tiedossa, jotta sillä olisi riittävä ennalta ehkäisevä vaikutus (yleisestävyys).

3.2. Vähäisyys- ja lievyysnäkökohdat

Teon vähäisyyttä arvioitaessa otetaan huomioon seuraavia näkökohtia:

- * rikoksella aiheutetun vahingon tai vaaran suuruus (valuuttamäärä) sekä teon ajankohta ja kesto (häiriöt valuuttamarkkinoilla)
- * määräysten vastaisen valuuttatoimen ja mahdollisten muiden vastaavien valuuttatoimien kumuloiva vaikutus ulkomaisen maksukyvyn ja rahatalouden vakaan kehityksen kannalta.

Asianhaarojen lievyyttä arvioitaessa otetaan huomioon seuraavia näkökohtia:

- * tekijän subjektiivinen asennoituminen rikokseen
- * rikollisen toiminnan laajuus ja osuus koko liiketoiminnasta ja transaktioiden lukumäärä
- * olisiko Suomen Pankki hakemuksen perusteella antanut normaalisti etukäteen luvan.

4. RANGAISTUSVAATIMUKSET

4.1. Valuuttarikosten luokittelu

Asianomistajalausuntokäytännön systematisoimiseksi valuuttarikokset on Suomen Pankissa luokiteltu tähän saakka neljään eri kategoriaan

- * menettelytaparikokset, joissa on rikottu lähinnä säädettyjä muotomääräyksiä, esim. tietojenantovelvollisuus-

den laiminlyönti, luvan hakematta jättäminen tapauksissa, joissa se olisi ollut pakko antaa tai olisi muuten joka tapauksessa annettu

- * lievät valuuttarikokset, joissa on esim. pienellä määrällä ylitetty sallitun valuuttatoimen raja ja tekoa voidaan pitää vähäisenä tai asianhaaroja lievinä
- * tavalliset valuuttarikokset, joissa määräyksiä on rikottu tuntuvasti, eikä lupaa olisi ollut mahdollista sitä haettassa saada
- * törkeät valuuttarikokset, joissa tekoja voidaan pitää ammattimaisina ja jatkuvina tai muutoin osaksi jatkuvaa rikollista toimintaa.

4.2. Vaatimukset

Menettelytaparikoksista ei normaalisti ole vaadittu rangaistusta. Eräissä tapauksissa on voitu vaatia kirjallinen selvitys ja annettu huomautus. Jos joku on syyllistynyt menettelytaparikoksiin toistuvasti tai osoittanut muuten erityistä piittaamattomuutta, rikosta on käsitelty kuitenkin varsinaisena valuuttarikoksena.

Lievistä valuuttarikoksista on vaadittu rangaistusta lievimmän rangaistusasteikon mukaan. Menettämisseuraamusta ei ole vaadittu. Jos rikos on ollut vähäinen ja asianhaarat samalla lieventävät, ei rangaistusta ole lainkaan vaadittu.

Tavallisista valuuttarikoksista on vaadittu rangaistusta normaalin rangaistusasteikon mukaan. Rikoksen kohteena olevan omaisuuden menettämistä on vaadittu osittaisena. Rikoksen tuottama taloudellinen hyöty, jos sitä on voitu osoittaa saaduksi, on vaadittu menetettäväksi yksinkertaisena. Menettämisseuraamusvaatimuksen mitoituksessa on noudatettu rikoksen laatuun ja valuuttalain tarkoitukseen suhteutettua kohtuullisuusharkintaa. Vaikutus rikoksen tekijän talouteen on pitänyt olla tuntuva, mutta se ei muutoin normaalissa tilanteessa ole saanut olla lamautta-

va. Käytännössä Suomen Pankki ei enää pyri yksilöimään menettämisseuraamuksen tarkkaa määrää.

Törkeistä valuuttarikoksista on vaadittu rangaistusta ankarimman asteikon mukaan. Rikoksen kohteena olevan omaisuuden menettämistä on vaadittu osaksi tai kokonaan. Taloudellinen hyöty on vaadittu menetettäväksi törkeysasteen mukaan 1-3 -kertaisena.

Selvää on, että vaatimuksia harkittaessa pitää myös ottaa huomioon rikkomuksen ajankohta; mitä kattavamman/lievemmän valuutansäännöstelyn aikana teko on tapahtunut sitä ankarammat/vähäisemmät vaatimuksetkin ovat. Tässä suhteessa vaatimuslinjan on täytynyt koko ajan lieventyä.